

ESITTELYJÄ JA ARVIOITA

NEUVOSTOLIITTOLAISESTA POLITIIKAN TUTKIMUKSESTA

Juhani Ojanen*

1. Poliitiikan tutkimus yhteiskuntatieteiden järjestelmässä

Politiikkaa tutkitaan Neuvostoliitossa monen tieteenalan piirissä. Osaksi tutkimuksen hajanaisuus on selitettävissä itse tutkimuksen kohteen, politiikan, luonteesta johtuvaksi. Onhan politiikka osa lähes kaikkea inhimillistä toimintaa. Mutta neuvostoliittolaisen politiikan tutkimuksen hajanaisuudella on toinenkin, omaperäisempi peruste. Yhteiskuntatieteet, samoin kuin yhteiskunta, jota ne heijastavat, muodostavat marxilaisen tiedekäsityksen mukaisesti hierarkkisen järjestelmän.

Poliitiikan tutkimus on siis hajaantunut paitsi sektoreittain myös järjestelmän eri tasoille.

Poliitiikan ja sen tutkimisen tarkasteleminen vaatisi oikeastaan tämän huomioon ottamista. Tässä tyydytään kuitenkin tarkastelemaan politiikan tutkimusta erillisten tieteenalojen puitteissa, ja vain paikoin viitataan yhteiskuntatieteiden hierarkian olemassaoloon ja merkitykseen.

Traditionaalisesti politiikan tutkimuksen kannalta keskeisiä tieteitä ovat Neuvostoliitossa olleet historiallinen materialismi, yleinen valtio- ja oikeusteoria sekä myös tieteellinen kommunismi, vaikka sen perinne onkin nuorempi.

Historiallinen materialismi sekä tieteellinen kommunismi käsittelevät kumpikin omaa tutkimuskohdettaan totaliteettina, kaikkien osiensa ja suhteidensa vuorovaikutuksessa. Historiallisen materialismin tutkimuskohdehan on 'ihmiskunnan kehityksen yleisimmät lait ja liikevoimat' sekä koko ihmiskunnan että yksittäisten yhteiskuntamuodostumien puitteissa.¹ Tieteellinen kommunismi puolestaan on askeleen lähempänä konkretiaa. Sitä on luonnehdittu 'kommunistisen yhteiskuntamuodostuman yleiseksi sosiologiseksi teoriaksi'.²

Politiikalla on luonnollisesti keskeinen asema yhteiskunnan kokonaisuudessa, mutta kumpikaan mainituista tieteistä ei pidä politiikkaa tutkimuksensa lähtökohtana. Toisin on yleisen valtio- ja oikeusteorian laita. Sen tutkimuk-

* valt.yo. tutkimusapulainen, Helsingin yliopisto, os. Latokartano F-talo 404, 00710 Hki 71.

sen kohteena on nimenomaan eräs politiikan keskeinen osa, valtio, sekä valtion tärkeä attribuutti, oikeus. Koska juuri tämän tieteen edustajat ovat yleensä esiintyneet ja esiintyvät vieläkin neuvostoliittolaisina politiikan tutkijoina, käsitellään sitä myöhemmin tarkemmin.

Paitsi varsinaisen tutkimuksen harjoittaminen, on kaikilla edellä mainituilla tieteillä toinenkin funktio: kaikki ne ovat myös metodologisen tieteen asemassa. Historiallinen materialismi muodostaa metodologisen lähtökohdan kaikille muille yhteiskuntatieteille,³ tieteellinen kommunismi toimii välittäjänä historiallisen materialismin ja sosialistista ja kommunistista yhteiskuntaa tutkivien tieteiden välillä. Vastaavasti yleinen valtio- ja oikeusteoria on alemman asteen metodologinen tiede oikeustieteille.

Vielä on mainittava yksi politiikan tutkimuksen alue, joka luultavasti on suomalaisille tutkijoille kaikkein tutuin, nimittäin kansainvälisen politiikan tutkiminen. Tällä alallahan on jo useampia vuosia ollut tieteellistä yhteistyötä suomalaisten ja neuvostoliittolaisten tutkijoiden kesken.⁴

2. Poliitiikan tutkimuksen kehittäminen

Poliitiikkaa koskevien tutkimusten laajentamisen tarve on yleisesti tunnustettu Neuvostoliitossa.⁵ Historiallinen materialismi, tieteellinen kommunismi ja yleinen valtio- ja oikeusteoria sijaitsevat kaikki yhteiskuntatieteiden hierarkiassa varsin korkealla tasolla. Niiden tutkimus- ja esitystapa on väistämättä pääosin abstraktia. Poliitiikan tutkimuksen laajentamisessa ja kehittämisessä onkin kysymys lähinnä juuri konkreettisuuden lisäämisestä.

Minkä tieteenalan puitteissa laajeneminen tulisi toteuttaa on sen sijaan kiistelyn aiheena. Tätä koskevat ehdotukset voidaan jakaa neljään ryhmään:⁶

- a) yleistä valtio- ja oikeusteoriaa laajennetaan käsittämään enemmän politiikan sosiologisia aineksia;
- b) politiikan tutkimista laajennetaan tieteellisen kommunismin piirissä;
- c) politiikan tutkimista kehitetään ns. ohjaustieteiden puitteissa;
- d) perustetaan erityinen »politiikan sosiologia» — siis uusi tieteenala.

Vaikka kysymyksen lopullinen ratkaisu on vielä hämärän peitossa, voidaan alustavasti arvioida, että politiikkaa koskevan tutkimuksen riittävää laajentamista ei pystytä suorittamaan yleisen valtio- ja oikeusteorian eikä tieteellisen kommunismin puitteissa, mikäli halutaan säilyttää niiden nykyinen funktio yhteiskuntatieteiden järjestelmässä.

3. Poliitiikan tutkimuksen kehittämisen kaksi todennäköistä pääsuuntaa

Ehdotuksia erityisen politiikan sosiologian perustamisesta ja politiikan tutkimisen laajentamisesta ohjaustieteiden piirissä on oikeastaan tarpeetonta pitää

ainakaan periaatteessa kilpailevina ehdotuksina (käytännössä esim. samojen resurssien käyttö voi aiheuttaa kilpailua). Sosiologian, myös politiikan sosiologian ja ohjaustieteiden tehtävät ja lähestymistavat ovat ilmeisesti niin poikkeavia, että näitä tieteenaloja voidaan paremminkin pitää toisiaan täydentävinä kuin kilpailevina.

Sosiologian tehtävänä on selvittää erilaisten sosiaalisten ilmiöiden ja yleisten lainalaisuuksien keskinäistä vuorovaikutusta ihmisten sosiaalisessa käyttäytymisessä erilaisissa konkreettisissa tilanteissa ja ympäristöissä.⁷ Tutkija on ilmeisesti ensi sijassa kiinnostunut kysymyksestä »miten on».

Yhteiskunnan tieteellinen ohjaus, johon liittyviä kysymyksiä ohjaustieteet tutkivat, on alan keskeisen auktoriteetin määritelmän mukaan 'ihmisten tietoista vaikuttamista koko yhteiskuntajärjestelmään tai sen erillisiin osiin niille ominaisten lainalaisuuksien ja tendenssien tiedostamisen ja hyväksikäytön perusteella, tarkoituksena turvata niiden (siis järjestelmien) optimaalinen toiminta ja kehitys, asetettujen tavoitteiden saavuttaminen'.⁸ Tämän perusteella tuntuisi ilmeiseltä, että ohjaustieteilijä on kiinnostunut paitsi »miten on»-kysymyksestä, erityisesti »miten tulisi olla»-kysymyksestä. Lisäksi hänen tutkimuskohteenaan on joku konkreettinen yhteiskunnan osa (koko yhteiskunta, teollisuus, tuotantolaitos tms.), jota hän tutkii systeeminä, sen kaikkien aspektien (taloudellinen, oikeudellinen, poliittinen ym.) kannalta. Ilmeisestikään ohjaustieteilijöiden ja sosiologien tutkimuskohteet sen paremmin kuin lähestymistavatkään eivät ole identtiset.

4. Ohjaustieteet ja politiikan tutkimus

Ohjaustieteiden puitteissa politiikka nousee tärkeään asemaan kahdessakin suhteessa. Ensinnäkin ohjauksen teorian keskeinen kysymys on ohjauksen objektin ja subjektin välinen suhde, ohjattavan järjestelmän ja sitä ohjaavan järjestelmän välinen suhde. Erityisesti koko yhteiskunnan ohjauksen tasolla politiikan osuus ja asema tulee keskeiseksi.⁹ Toiseksi yhteiskunnan ohjaaminen jaetaan kolmeen perusalueeseen — talouden, yhteiskunnallis-poliittisen alueen sekä henkisen kulttuurin alueen ohjaamiseen. Yhteiskunnallis-poliittisen järjestelmän osien (luokat, sosiaaliset ryhmät, kansakunnat, kollektiivit jne.) välisten ja niiden sisäisten suhteiden ohjaamisessa politiikkaan liittyvien aiheiden tutkiminen on ilmeisen väistämätöntä.¹⁰

Ohjauksen ja politiikan suhteisiin ei tässä katsauksessa tämän syvemmin paneuduta — aihetta käsitellään useissa Ilmari Susiluodon tutkimuksissa.¹¹ Poliitiikan tutkimuksen substanssia käsitellään sen sijaan hieman enemmän yleisen valtio- ja oikeusteorian ja politiikan sosiologian kannalta — lähinnä siksi, että nämä kaksi suuntausta selvimminkin kiistelevät johtavasta asemasta tällä alalla. Lisäksi esitellään lyhyesti SAPGN — Neuvostoliiton poliittisten (valtio-) tieteiden liitto.

5. Yleinen valtio- ja oikeusteoria

Yleisellä valtio- ja oikeusteorialla on ollut hallitseva asema politiikan tutkimuksessa koko Neuvostoliiton olemassaolon ajan.¹² Stalinin kaudella se oli eräs harvoista elossa pysyneistä yhteiskuntatieteistä. Tosin »yksilönpalvonnan» vaikutuksesta myös tämän alan tutkijat tekivät runsaasti teoreettisia virheitä.¹³ Vasta 1960-luvulla on yleisen valtio- ja oikeusteorian monopoliasema politiikan tutkimuksessa alkanut vähitellen murtua; hallitseva se lienee vieläkin.

Yleisen valtio- ja oikeusteorian keskeisen aseman ymmärtämisen lähtökohta on marxilainen yhteiskuntakäsitys, jossa valtiolla on keskeinen merkitys. Myös oikeuden käsittäminen yhteiskunnalliseksi ilmiöksi ja tämän seurauksena oikeustieteiden lukeminen yhteiskuntatieteiden joukkoon liittyy läheisesti valtion käsitteeseen. Leninin erään määritelmän mukaan »politiikka on osallistumista valtion toimintaan, valtion toiminnan ohjaamista, valtion toiminnan muotojen, tehtävien ja sisällön määräämistä».¹⁴ Yhteiskunnan poliittinen organisaatio koostuu hallitsevan ja alistettujen luokkien organisaatioista: valtiosta, poliittisista puolueista, ammattiyhdistyksistä, kirkosta yms. Valtio on yhteiskunnan poliittisen organisaation ydin.¹⁵ Valtio on nimenomaan hallitsevan luokan väline etujensa puolustamiseksi.¹⁶ Valtion vallan toteutuksen keskeiset välineet ovat valtiokoneisto ja oikeus.¹⁷

Valtio ja oikeus ovat siis erottamattomassa yhteydessä. Länsimaisesta näkemyksestä poiketen myös oikeus on yhteiskunnallinen, vieläpä poliittinen ilmiö.¹⁸ Sosialistisessa yhteiskunnassa valtion ja oikeuden tehtävät kuitenkin saavat erityisen, muista yhteiskunnista poikkeavan luonteen. Sosialismissa ei enää katsota olevan hallitsevaa ja alistettuja luokkia. Luokkien (työväenluokka ja kolhoositalonpojat) ja kerrostumien perusedut ovat yhtenäiset. Valtion tärkeimmäksi tehtäväksi tulee nyt yhteiskunnan kehityksen, erityisesti talouden kehityksen ohjaus ja säätely. Säätelyssä oikeusnormeilla ja oikeudella yleensä on hyvin merkittävä asema.

Oikeudellisen säätelyn keskeinen asema sosialistisen valtion toiminnassa heijastuu myös tätä valtiota tutkivan tieteen, yleisen valtio- ja oikeusteorian tehtävissä: oikeusnormien tutkiminen tulee luonnollisesti tärkeäksi. Oikeusnormien tutkiminen vaatii myös tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapoja, joita muut yhteiskuntatieteet eivät käytä: yleinen valtio- ja oikeusteoria on suurelta osin jurisprudentialia.

Yleisellä valtio- ja oikeusteorialla on kuitenkin toinenkin aspekti, »poliittis-sosiologinen».¹⁹ Ensinnäkin, kuten edellä todettiin, valtio ja oikeus ovat yhteiskunnallisia ilmiöitä. Tämä heijastuu myös yleisen valtio- ja oikeusteorian tutkimusteemoissa. Toiseksi, oikeustieteiden tehtävänä sosialismin oloissa on myös tutkia hallintoa sen tavoitteiden ja tehokkuuden kannalta konkreet-

tisissa tilanteissa. Niinpä »konkreettiset sosiologiset tutkimukset» eivät ole mitenkään vieraita oikeustieteillekään.

Yleisen valtio- ja oikeusteorian »poliittis-sociologista» aspektia ilmentävät esim. seuraavat keskeiset tutkimusteemat: valtion tunnusmerkit, valtion funktiot, valtioiden luokittelu, valtio ja yhteiskunta, demokratian olemus ym. Hallinnon toteutumisen kannalta merkittävä tutkimusteema on edustuselinten (neuvostojen) toiminnan tutkiminen.

Oikeustieteiden joukkoon kuuluvat yleisen valtio- ja oikeusteorian ohella sellaiset tärkeät politiikan tutkimiseen liittyvät tieteenalat kuin valtion ja oikeuden historia sekä poliittisten aatteiden historia.

6. Poliitiikan sosiologia

Poliitiikan sosiologian, poliittisen sosiologian, politologian, materialistisen politiikan teorian (kaikkia nimityksiä on ehdotettu) luomisesta ja kehittämisestä on käyty keskustelua Neuvostoliitossa 1960-luvun puolesta välistä alkaen.²⁰ Melko kiihkeään sävyyn käyty keskustelu vaimeni kuitenkin varsin pian ilman että mihinkään selkeään ratkaisuun olisi päädytty. Polemiikissa olivat vastakkain lähinnä uutta tieteenalaa kannattavat ja yleisen valtio- ja oikeusteorian edustajat. Vastaavanlaista keskustelua ei ole sen jälkeen syntynyt. Poliitiikan sosiologian ratkaisevaa läpimurtoa, joka merkitsisi lähinnä tieteenalan institutionalisoitumista, ei ole myöskään tapahtunut. Suhteellisen niukasti on ilmestynyt myöskään politiikan sosiologian nimen alla kulkevia tutkimuksia.

Kun yleisen valtio- ja oikeusteorian tutkijat voivat vedota Leninin politiikan määritelmään, jossa valtio on kaikkein keskeisin elementti, vetävät politiikan sosiologit puolestaan esiin Marxin, Engelsin ja Leninin lukuisat konkreettiset politiikan ilmiöiden analyysit.²¹ Valtion ohella niissä tutkitaan sellaisia seikkoja kuin luokkien sisäisten ryhmien roolia politiikassa, yksilön, poliittisten johtajien ja ideologian merkitystä politiikassa ym.²²

Poliitiikan sosiologian kehittämistä koskevissa neuvostoliittolaisissa pyrki- myksissä ei ole kysymys niinkään asetelmasta empiirinen versus teoreettinen tutkimus, vaikka politiikan tutkimusta hallinneiden tieteiden yleensä varsin teoreettisen tutkimustavan perusteella näin voisikin olettaa. Poliitiikan sosiologit puhuvat kuitenkin tieteestään teoreettis-empiirisenä tieteenä.

Kysymys politiikan sosiologiasta teoreettis-empiirisenä tieteenä liittyy Neuvostoliitossa ajankohtaiseen kysymykseen marxilaisen sosiologian rakenteesta. Erityisesti keskustelun kohteena on historiallisen materialismin metodologisen funktion välittyminen konkreettisia ilmiöitä tutkiviin »sosiologioihin». Tältä kannalta politiikan sosiologia teoreettis-empiirisenä tieteenä on empiirisiin tutkimuksiin ja ylemmän asteen teoreettisiin tieteisiin tukeutuva erästä yhteis-

kunnan osa-aluetta koskeviin yleistyksiin pyrkivä tiede. Se on siis jonkinlainen »keskitason» teorioihin tähtäävä tiede.

Teoreettis-empiirisenä tieteenä politiikan sosiologiaa voidaan tarkastella kahtena suhteellisen erillisenä osana. Empiirisenä tieteenä eräs keskeinen kysymys ovat käytetyt tutkimustekniikat. Tutkimustekniikkojen tarkastelu muodostaa myös ehkä helpoimman lähtökohdan sosialististen ja kapitalististen maiden politiikan tutkijoiden yhteistyölle.²³

Politiikan sosiologian keskeisten edustajien F. Burlackij'n ja A. Galkinin mukaan empiiriset politiikan tutkimuksen tekniikat (»metodiikat») ovat peräisin lähinnä sosiologiasta. Kuitenkin politiikan tutkimus vaatii myös omien empiiristen menetelmien kehittämistä. Tärkeimmistä politiikan tutkimuksen tekniikoista he mainitsevat seuraavat: 1. tilastolliset analyysit; 2. yleisen mielipiteen tutkiminen kyselyjen ja haastattelujen avulla; 3. havainnointimenetelmät; 4. dokumenttiaineiston tutkiminen; 5. sosiaaliset kokeet; 6. klassiset matemaattiset menetelmät; 7. mallit; 8. peliteoria, lineaarinen ohjelmointi, faktorianalyysi.²⁴

Neuvostoliittolaiset sosiologit ovat ilmeisesti päässeet tutkimustekniikoiden käytössä ja tutkimisessa varsin pitkälle. Poliitiikan tutkijat sen sijaan lienevät tässä suhteessa vasta aivan alussa.

Politiikan sosiologian teoreettisen osan kaksi keskeistä puolta ovat toisaalta politiikan tutkimuksen yleisen tutkimuskohteen rajaaminen ja määrittäminen sekä toisaalta erilaisten lähestymistapojen (»tutkimusmetodien») mahdollisuus. Näitäkin kysymyksiä ovat neuvostoliittolaiset politiikan tutkijat toistaiseksi tutkineet varsin vähän. Perusteellisin ja systemaattisin tutkimus tähän mennessä lienee edellä mainittu Burlackij'n ja Galkinin kirja.

Burlackij'n ja Galkinin mukaan politiikan tutkimuksen perusobjekti on poliittinen järjestelmä ja poliittinen prosessi.²⁵ Poliitiikan tutkimus ulotetaan näin huomattavasti valtiota laajemmalle alueelle. Kiinnepiste, keskeinen käsite kaikessa politiikan tutkimuksessa on heidän mukaansa valta.²⁶

Edellä määritellyn tutkimuskohteen tutkimisessa Burlackij ja Galkin erottavat seuraavat tärkeimmät lähestymistavat: 1. faktorien teoria, joka tutkii talouden, kulttuurin jne. vaikutusta poliittisiin prosesseihin; 2. sosiaalisten yhteisöjen (luokkien, kansakuntien ja sosiaalisten ryhmien) roolia poliittisessa elämässä analysoiva tutkimus; 3. poliittisten instituutioiden rakenteellinen ja funktionaalinen analyysi; 4. suurten ja pienten poliittisten rakenteiden systeemanalyysi; 5. yhteiskunnan poliittisen ohjauksen ja johtamisen analyysi; 6. poliittisen prosessin elementtien välisten suhteiden kommunikaatioanalyysi; 7. kansainvälisten voimasuhteiden analyysi; 8. poliittisten muutosten ja kehityksen (»dynamiikan») analyysi; 9. vertaileva tutkimus; 10. poliittinen suunnittelu ja ennustaminen.²⁷

Politiikan sosiologialla on aivan ilmeisesti huomattavasti enemmän liittyväkohtia länsimaiseen politiikan tutkimukseen kuin yleisellä valtio- ja oikeus-

teorialla. Jälkimmäisen valta-asema on kuitenkin tosiasia, joka on otettava huomioon esim. kaavailtaessa yhteistoimintaa neuvostoliittolaisten ja suomalaisten välillä.

7. Neuvostoliiton poliittisten (valtio-) tieteiden yhdistys — SAPGN

SAPGN:n²⁸ edeltäjä oli Neuvostoliiton ystävyysseurojen ja ulkomaisten kulttuurisuhteiden liitossa toiminut talous-, filosofisten ja oikeustieteiden jaosto, joka v. 1960 muutettiin Neuvostoliiton poliittisten (valtio-) tieteiden yhdistykseksi.²⁹

Samalla sen tieteellinen ohjaus annettiin Neuvostoliiton tiedeakatemialle, tarkemmin sanottuna Valtion ja oikeuden instituutille. Näin sen takia, että yhdistyksen jäsenet olivat ja ovat yhä vielä lähinnä juuri valtio- ja oikeusteoreetikkoja.

Yhdistyksen ensimmäinen vuosikokous pidettiin v. 1961. Samana vuonna SAPGN osallistui ensimmäisen kerran IPSA:n kokoukseen, jossa IPSA:n toimeenpanevan komitean jäseneksi valittiin SAPGN:n silloinen presidentti V. S. Tadevosjan. Vuonna 1965 SAPGN:n presidentiksi valittiin Neuvostoliiton tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen V. M. Čikvadze. Vuonna 1967 IPSA:n seitsemännessä kongressissa Čikvadze valittiin IPSA:n varapuheenjohtajaksi. Vuoden 1967 jälkeen SAPGN ilmeisesti vietti muutaman vuoden hiljaiseloa; vasta vuonna 1974 toiminta näyttää jälleen vilkastuneen. Tuona vuonna yhdistyksen sääntöjä muutettiin ja uudeksi presidentiksi valittiin G. H. Šahnazarov, joka edelleen hoitaa virkaa. Vuonna 1975 ilmestyi yhdistyksen ensimmäinen vuosikirja.³⁰ Ja kuten tiedetään, seuraava IPSA:n kongressi pidetään v. 1979 Moskovassa, jolloin järjestelyistä vastaa lähinnä SAPGN.

SAPGN:n korkein päättävä elin on yleiskokous, joka kokoontuu vähintään kerran vuodessa. Yleiskokouksiin on osallistunut suunnilleen sata jäsentä, eikä yhdistyksen koko jäsenmääräkään liene kovin korkea. Yleiskokous valitsee yhdistyksen muut elimet, joista tärkein on kolmeksi vuodeksi kerrallaan valittava toimeenpaneva komitea. Siihen kuuluu presidentti, varapresidenttejä, pääsihteeri ja jäseniä. Toimeenpaneva komitea vastaa yhdistyksen joka päiväisestä toiminnasta, mm. ulkomaisista suhteista.

8. Suomen ja Neuvostoliiton politiikan tutkijoiden yhteistyöstä

Tämän neuvostoliittolaista politiikan tutkimusta koskevan katsauksen perusteella voidaan yhteistyön kehittämisen suhteen esittää joitakin huomioita. Ensinnäkin olisi suomalaisten taholta otettava huomioon neuvostoliittolaisen politiikan tutkimuksen suomalaisesta poikkeava ala. Jo alusta asti olisi hyvä ottaa yhteistyöhön mukaan erityisesti oikeustieteilijöitä sekä mahdollisesti

myös sosiologeja. Tällä tavoin voitaisiin jo etukäteen tasapainottaa erilaisesta tieteenalan määrittelystä aiheutuvia mahdollisia epäsuhtia.

Toiseksi myös neuvostoliittolaiseen tahoon kannattaisi vaikuttaa siten, että keskusteluissa tulisi esiin paitsi yhteisiä kansainvälispoliittisia ongelmanasetteluja, myös politiikan sosiologiseen ja empiriseen tutkimukseen liittyviä molemmille osapuolille hyödyllisiä näkökohtia.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellinen yhteistyö on kehittynyt erityisen hyvin historian alalla, jossa on päästy jo vuosia sitten juhlapuhetasolta konkreettiseen työskentelyyn konkreettisten ongelmien parissa. Poliitiikan tutkijoiden olisi syytä ottaa oppia historian tutkimuksesta ja suunnata jo alusta alkaen keskustelu sellaisille alueille, joilla päästään konkreettisiin kysymyksenasetteluihin.

LÄHDEVIITTEET JA HUOMAUTUKSET

¹ Marksistsko-leninskaja filosofija. Istoričeskij materializm, Izdanie tret'e, Moskva 1972, s. 19.

² A. A. Fedoseev, Politika kak ob'ekt sociologičeskogo issledovanija, Leningrad 1974, s. 15. Tämä ei ole suinkaan kiistaton näkemys, vaan tieteellisen kommunismin asema ja funktio ovat keskustelun kohteena Neuvostoliitossa.

³ Asian toteaminen ei vielä merkitse sen toteutumista käytännössä. Historiallisen materialismin asema metodologisena tieteenä on yksi keskeisistä keskustelun aiheista Neuvostoliitossa.

⁴ Ainakin Ulkopoliittisella instituutilla ja Tampereen rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksella on yhteyksiä neuvostoliittolaisiin tutkijoihin.

⁵ V. E. Chirkin, On the question of »socialist political science«, Soviet Law and Government, 1974, vol. 13, no. 1, ss. 32—46.

⁶ Vrt. Chirkin, ma., ss. 33—34.

⁷ Filosofskij slovar', Izdanie tret'e, Moskva 1975, ss. 383—384.

⁸ V. G. Afanas'ev, Ešče raz o problemah naučnogo upravlenija obščestvom, teoksessä Naučnoe upravlenie obščestvom, Vypusk 3, Moskva 1969, s. 10.

⁹ Ma., ss. 21—25.

¹⁰ Ma., ss. 11—12.

¹¹ I. Susiluoto, Neuvostoliittolaisen hallintotieteen kehityksestä. Historiallista ja tieteen sosiologista tulkintaa, Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja B, no. 5; sama, Hallinnon ja hallinnon teorian vuorovaikutuksesta: Leninin hallinnollisten toimintaohjeiden muotoutumisesta, Turun yliopiston valtio-opin laitos, Tutkimuksia, sarja C, no. 27, 1974; sama, Yhteiskunnan ohjaus ja hallinto. Teoreettinen ja terminologinen selvitys venäjän kielen ohjausta ja hallintoa tarkoittavasta »upravlenije» termistä, Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja C, Sosialististen järjestelmien tutkimuksia, 2, 1977.

¹² Tieteenalan historiasta kts. Marksistsko-leninskaja obščaja teoriija gosudarstva i prava. Osnovnyje instituty i ponjatija, Moskva 1970, ss. 153—193.

¹³ Mt., ss. 172—180.

¹⁴ V. I. Lenin, Polnow sobranie sočinenij, Izdanie pjatoe, Tom 33, Moskva 1969, s. 340.

- 15 Marksistsko-leninskaja filosofija, s. 161.
- 16 Mt., s. 162.
- 17 Mt., s. 166.
- 18 Marxilaisesta oikeusteoriasta kts. myös J. P. Tolonen, Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tutkimuksia, A, no. 48, 1976, ss. 5—11.
- 19 Fedoseev, mt., ss. 16—18.
- 20 Keskustelusta tarkemmin kts. I. Susiluoto, Neuvostoliittolaisesta ja länsimaisesta politiikan tutkimuksesta, Poliitikka, 1970 no. 1, ss. 71—82.
- 21 Kts. esim. F. Burlackij ja A. Galkin, Sociologija. Politika. Meždunarodnye otnošenija, Moskva 1974, ss. 5—8.
- 22 Mt., s. 6.
- 23 Tällaista näkökantaa edustaa myös Neuvostoliiton poliittisten (valtio-)tieteiden yhdistyksen presidentti; kts. G. Šahnazarov, Politika skvoz' prizmy nauki, Kommunist 1976, no. 17, ss. 104—114.
- 24 Burlackij ja Galkin, mt., ss. 46—47.
- 25 Mt., ss. 20—21.
- 26 Mt., s. 13.
- 27 Mt., ss. 33—34.
- 28 SAPGN — Sovetskaja Associacija Poliitičeskih (Gosudarstvovedčeskih) Nauk.
- 29 SAPGN:n esittely perustuu artikkeliin V. E. Čirkin, O dejatel'nosti SAPGN, teoksessa Meždunarodnye otnošenija, politika i ličnost', Moskva 1976, ss. 141—146.
- 30 Edellisessä viitteessä mainittu teos.